

SVJETSKA POVIJEST

Paula Kaulić

Sveučilište u Zadru

ALEKSANDAR VI.

Među važnijim regionalnim državama na Apeninskom poluotoku u XVI. stoljeću bile su Mletačka Republika, Milansko Vojvodstvo, Firentinska Republika, Napuljsko Kraljevstvo i Papinska Država. Uz njih se nalazilo još nezavisnih gradova-država kojima su vladale stare plemićke obitelji predvođene lokalnim kraljevima. Susjedi su međusobno ratovali zbog teritorija, no pobjednici nisu nikad mirovali zbog prijetnje novih osvajača. Izvana je prijetila opasnost od invazije stranih sila koje su željele proširiti svoja carstva – Francuske i Španjolske.

Kruta vjerska doktrina izgubivši svoju moć otvorila je put proučavanju velikih antičkih civilizacija Grčke i Rima. Čovjek postaje središte univerzuma umjesto Boga. To je vrijeme velikih postignuća na područjima filozofije, umjetnosti, medicine. Kultura je cvala uz velike pompe i ceremonije.

Rimskim ulicama vladalo je bezakonje koje nije bilo svojstveno samo građanima, i Svetu Rimsku Katoličku Crkvu potresala su previranja. Kardinali su na ulice slali svoje slugе da se bore s građanima. Crkveni velikodostojnici posjećivali su kurtizane i imali mnoštvo ljubavnica. Simonija je bila vrlo raširena. Novcem se moglo sve kupiti: položaj u društvu, pomilovanja, pa čak i Božji oprost. Uglavnom su se zaređivali drugorođeni sinovi talijanskih plemićkih obitelji, bilo je, dakako, i neznatnih iznimaka. Iako ih svećenički poziv nije istinski zanimalo, Crkva je imala moć proglašavati kraljeve, te dijeliti blagoslove na Zemlji, pa je tako svaka obitelj bila spremna dati darove i mito kako bi im sinovi postali članovi kolegija kardinala.

To je bilo doba renesanse, vrijeme Leonarda da Vincija, Michelangela, te Rodriga Borgie i njegove obitelji.

Korijeni obitelji Borgia sežu u Valenciju, a prezime im je talijanska inačica španjolskog imena De Borya. Rodrigova majka, Ivana Borgia¹ supruga Gotfrida Lenzola, dugo je bila u incestuoznoj vezi sa svojim bratom, Alfonsom Borgiom koji je bio prvi španjolski papa pod imenom Kalist III.² (1455.-1458.). Plod njihove grešne veze bio je Rodrigo Borgia, punim imenom Rodrigo Lenzol y Borya. Zbog te očigledne činjenice Gotfrid Lenzol se razveo od svoje žene pa je Rodrigo naslijedio ime svoje majke i svog biološkog oca.³

1 Neki smatraju da je porijeklom od aragonskih kraljeva

2 Papa Kalist III. je polovicom XV. stoljeća poduzeo križarski pohod u Konstantinopol želeći ga pod svaku cijenu osloboditi od Turaka. Zbog toga je rasprodao gotovo čitavu vatikansku riznicu i razulareno podigao crkvene poreze, zaradivši zauzvrat prilično hladan doček kod većine europskih kraljeva. Kalist III. poznat je i po tome što je potpisao smrtnu presudu Ivani Orleanskoj.

3 P. POŽAR, *Tajna povijest rimskih papa*, Split, 2000. str. 163-164

Rodrigo se rodio u Játivi, Španjolska, 1. siječnja 1431., a umro u Rimu 18. kolovoza 1503. Završio je studij prava u Bologni, ali kasnije je postao vojnik. Ubrzo nakon što je postao papa Kalist III, ga je pozvao k sebi, pa Rodrigo tada ostavlja vojnički poziv te prima svećenički. Uz tako visoko pokroviteljstvo napravio je briljantnu crkvenu karijeru. Ubrzo je postao biskupom Valencije. Imao je godišnji prihod od 12 000 dukata koji je skupa s 30 000 dukata rente od obiteljskih imanja, omogućio Rodrigu lagodan život na visokoj nozi. Papa je svog nezakonitog sina stalno držao pored sebe jer ljubav koju je osjećao prema njemu nije bila samo očinska. Međutim, pored svega toga, tobožnja strogost u ponašanju licemjerna maska pobožnosti stvorili su Rodrigu ugled pravog svetog čovjeka. Kalist III. ubrzo ga je imenovao vicekancelarom Crkve i kardinalom. Rodrigo je tada imao 25 godina i otada je njegov cilj prijestolje sv. Petra.⁴

Papu Kalista III. naslijedio je Pio II. (1458.-1464.) čije se reforme nisu mogle ostvariti zbog nevolja s Turcima. Nakon njega slijedi Pavao II. (1464.-1471.). Zatim slijedi Siksto IV.⁵ (1471.-1484.) koji je uveo nepotizam kao sustav u crkvenu upravu. Poslije njega slijedi Inocent III. (1484.-1492.). Nakon njegove smrti na prijestolje sv. Petra dolazi kardinal Rodrigo Borgia koji je uzeo ime Aleksandar VI. (1492.-1503.) te tako postao 212. papa po redu. To je postigao uz pomoć simonije, kupivši potrebne glasove od kardinala koji su bili odani svjetovnim probicima.⁶

Kad je postao papa odmah je pokazao sposobnost ujedinjenja političke spretnosti i najbeskrupuloznije težnje članovima svoje obitelji osigurati položaj ugled i moć. Njegov izbor za papu dogodio se u politički delikatnom trenutku, Firenza je tada gubila povoljan utjecaj na talijansku politiku nakon smrti Lorenza Veličanstvenog.

Aleksandrovoj ambiciji nisu na put stale ni javne priče o razvratnim orgijama u kojima je, na tragu renesansnih trendova i sam sudjelovao. Nije mu smetala činjenica da je, iako nositelj vatikanskog grimiza, bio u vezi s Rosom Vanozzom de Catenai s kojom je imao četvero djece: Juana, Cesarea, Lukreziu i Jofréa. Inače, prije nego je postao papa pripisivao mu se različit broj djece, od četiri do devet, no on je priznavao navedenih četvero.

Aleksandar je trima bulama 1493. godine razgraničio španjolske i portugalske posjede u Novom svijetu u korist Španjolske.

Suočen s dolaskom francuske vojske pod vodstvom Karla VIII., koji se spremao na osvajanje Napuljskog Kraljevstva i bez otpora stigao do Firenze, Aleksandar je 1494. godine zatražio pomoć Venecije, čak i Osmanlija, ostavši odan savezništvu s napuljskim kraljem Alfonsom II. Aragonskim. Kada je dozvolio okupljanje napuljskih trupa na povratku iz Romagne u Rimu, dao je uhititi neke kardinale sklone francuskom kralju. No, dogovori između Francuza i Firentinaca prisilili su Aleksandra da se odrekne pružanja otpora. Budući sa su mu zaprijetili i u samome Rimu, bio je prisiljen otvoriti grad Francuzima i pristati na teške uvjete. Iako ga je Guliano della Rovere podbadao protiv pokvarenog i simonijskog pape, Karlu VIII. bilo je u interesu postići dogovor s papom kako bi od njega dobio kraljevsku investituru. Zatraživši kao garanciju zadržavanje francuske posade u Civitavecchiji, papa je dopustio da njegov sin Cesare prati pohod. Kasnije, 1495. godine sklopljena je protufrancuska koalicija u kojoj su sudjelovali Španjolska, Njemačko

4 ISTO, str 164.-165.

5 Dao je sagraditi Sikstinsku kapelu u Vatikanu.

6 A. FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb, 1993., str 202-203.

Carstvo, Venecija i Milano. Unatoč ranijem popuštanju, pridružio im se i sam Papa. Francuska je vojska bila prisiljena na povlačenje pred tim «Svetim savezom». Kad se Karlo VIII. uputio prema sjevernoj Italiji, Papa izbjegavajući svaki susret s njime, sklonio se prvo u Orvietu, zatim u Perugiu. Kako je talijanski politički ustroj već tada bio razbijen, Aleksandar je razmišljao kako ojačati papinsko prijestolje, prijestolje koje se bojao izgubiti pa je pokušao posigurati položaje za svoje sinove Juana i Cesarea.⁷

U međuvremenu je Papina pokvarenost izazvala oštre kritike dominikanca Savonarole⁸ koji je ubrzo prisiljen na šutnju (1495.). Ukinuto mu je pravo propovijedanja, izopćen je iz crkve, i na kraju spaljen na lomači kao heretik 1498. godine.⁹

Aleksandar VI. je zabranio simoniju, pomoću koje je i sam došao na vlast, nakon misterioznog ubojstva sina Juana, vojvode od Candije, 1497. godine.

Papa je svoga sina Cesarea¹⁰ kao 19-godišnjaka proglasio nadbiskupom Valencije (1492.), a kao 20-godišnjaka kardinalom, zatim svojim najbližim suradnikom.

Luj XII. Je nastavio provoditi planove svoga prethodnika u Italiji, ciljajući na Milanško Vojvodstvo 1499. godine. Zbog obiteljske politike koju je vodio Aleksandar je bio prisiljen stati na stranu francuskog kralja. Cesare je uz očevu pomoć i podršku Luja XII. Osvojio Romagnu i uskoro postao vojvodom te najveće pokrajine u papinoj državi. Obitelj Borgia željela je podvrgnuti pod svoju vlast cijelu središnju Italiju. Potrebna sredstva za taj pothvat nabavljali su ubojstvima, otimanjem dobara i prodajom položaja nezastitnim biskupima.¹¹

Aleksandrova je kćer Lukrezia do svoje 11. godine već dva puta bila zaručena, a u 13. se udala za Giovannija Sforzu, člana moćne milanske dinastije, čija je podrška trebala postati presudni oslonac za Aleksandrove političke igre. Nekoliko godina kasnije, Sforze nisu više odgovarale Papi pa je taj brak trebalo raskinuti. Sforze nisu pristale na razvod koji je Papa tražio, te su pritom optužili Lukreziju za incestuoznu vezu s bratom Cesareom. Aleksandar VI. je proglasio mladog Sforzu impotentnim, a brak «nekonzumiranim», pa tako i nevažećim. Istovremeno, Lukrezia, sklonjena u izolaciju jednog samostana, našla se u vezi s izvjesnim Perottom, kanonikom preko kojega joj je otac dostavljao poruke. Šest mjeseci kasnije, s vidljivim trbuhom pojavila se pred vatikanskim sucima, koji su je nakon «testiranja» ocijenili kao «nedotaknutu», tj. nevinu. Perottovo je tijelo pronađeno tjedan dana kasnije u Tiberu. Dijete za koje nikad nije utvrđeno je li rođeno u Lukrezijinoj vezi s Perottom, vlastitim bratom Cesareom, ili samim papom, proglašeno je «*Infans Romanus*»¹², kao potomak Cesarea i nepoznate žene, kako bi potom malog Giovannija i sam Aleksandar VI. priznao kao vlastita sina.

7 *Povijest*, knj. 8: Humanizam i renesansa, doba otkrića, Zagreb, 2007. str. 112-113.

8 Girolamo Savonarola (1452.-1498.), prior dominikanskog samostana sv. Marka. Od 1490. pod njegovim utjecajem Firenza je «utonulo u izniman eksperiment teokratskog republikanstva.»

9 *Povijest 8*, str. 112-113; P. Požar, *Tajna povijest*, str. 175.

10 Cesare nije skrivao nezadovoljstvo i nesklonost dužnostima crkvenog života unatoč svom uglednom položaju. Nasljednik Karla VIII., Luj XII., osigurao mu je vojvodstvo Valentois u zamjenu za poništenje braka koje bi mu omogućilo brak s Annom od Bretagne, udovicom Karla VIII. Tako se Cesare u literaturi navodi i kao Valentino. Kad je dobio od oca dopuštenje i odrekao se kardinalskog dostojanstva, Cesare se u kolovozu 1498. uputio prema Francuskoj, gdje se oženio kćeri navarskog kralja, Charlottom d'Albert.

11 *Povijest 8*, str. 112-113

12 «Dijete Rima»

Lukrezia se drugi put udala za Alfonsa Aragonskog iz ugledne napuljske obitelji koji je trebao biti novi ključni oslonac jačanja Aleksandrova položaja. Kad im je i on prestao odgovarati, lako su ga se riješili. Alfonso je napadnut na trgu sv. Petra, iako teško ranjen, ipak je preživio. No, ne zadugo – Cesareov pobočnik zadavio ga je u vlastitu domu, ostavivši Lukreziju udovicom s djetecom.

Kao idealan izbor za Lukrezijinog trećeg muža bi je Alfonso d'Este, princ od Ferrare, kojim je živjela do smrti. Valja spomenuti kako je Lukrezia u odsutnosti Pape vodila službene poslove Rimske kurije.

Zanimljiv je popis odredaba, bula i dekreta koje je donio papa Aleksandar VI. Sebi je dozvolio gotovo nevjerojatnu stvar: odobrio je bludni odnos oca sa sinom. Donoseći taj dekret, cinični je izjavio: «Treba biti dobar gospodar, i zato ne možemo našim podanicima uskratiti ono što dozvoljavamo sebi.»¹³

No, došlo je i vrijeme kad više nije bilo baruna i vitezova koji se mogu ubiti ili opljačkati, nitko više nije tražio «opraštajnice grijeha». Papa je tada smislio novi zločin odlučivši otrovati svoje kardinale kako bi prisvojio njihova bogatstva i formirao novi kardinalski kolegij od svojih miljenika. Otrov koji je zajedno s Cesareom namijenio kardinalu Adrianu Cornetu, kod kojeg su došli na pomirbenu večeru, zabunom su popili Papa i njegov sin. Papa je umro u strašnim mukama od posljedica trovanja nekoliko dana kasnije, dok se Cesareov organizam uspio obraniti od otrova. Bucharđ je zabilježio kako je Aleksandar VI. doveden u svoju palaču toliko zgrčen da ga posluga nije mogla ugurati u lijes. No, to je samo jedna od verzija smrti razvratnog pape.¹⁴

Cesare je danima prevozio vrijednosti iz papinske riznice na prepunjenim kolima, ali to mu nije bilo od pretjerane pomoći u čitavoj priči. Dok je Cesare bio odsutan, na brzinu je izabran novi papa, Pio III. (1503.) koji je vladao 23 dana. Nakon njega na papinsko prijestolje dolazi Guliano della Rovere koji uzima ime Julije II.¹⁵ (1503.-1513.). Della Rovere je bio zakleti protivnik Borgia, te jedan od rijetkih kardinala kojeg pri svojem izboru Aleksandar VI. nije mogao potkupiti, i čovjek kojeg pobornici obitelji Borgia smatraju glavnim krivcem za crnu sliku koja je kroz povijest postala glavna pratilja Aleksandra VI. i njegovih potomaka.

Cesare¹⁶ je pobjegao u Španjolsku, gdje je tri godine nakon očeve smrti i sam poginuo u jednoj od brojnih plaćeničkih vojski koje su tada lutale Iberskim poluotokom.

Papa Aleksandar VI. je jedan od najkontroverznijih papa renesanse. Od papinstva je stvorio unosan posao za sebe i svoju obitelj. Pod svaku cijenu je želio ujediniti Italiju pod vlast svoje obitelji. Stajao je iza vojnih pohoda svoga sina Cesarea, a osnovna diplomatska vještina bila su mu pragmatična vjenčanja vlastite kćeri Lukrezije. Ime Aleksandra VI. je zapamćeno kao ime razvratnika i čovjeka koji se od ničega ne suspreže, prava suprotnost od onoga što bi njegov položaj trebao predstavljati. Možda su priče o papi Alesandru VI. fantastična pretjerivanja, ali nam donose sliku o tome kako je nisko palo moralno držanje za koje se vjerovalo kako je karakteristično za poglavara Katoličke Crkve. Mnogi njegov izbor za papu tumače dnom dna jedne od najmoćnijih svjetskih religija. Povjesničari na

13 P. POŽAR, *Tajna povijest*, str. 171-173.

14 ISTO, str. 173-174.

15 Bio je nećak pape Siksta IV., još je poznat kao *il terribile*. Suvremenici ga smatraju najokrutnijim papom toga razdoblja.

16 Inače, Cesareov lik je bio uzor Machiavelliju u njegovu «Vladaru».

njegov izbor ipak puno više gledaju kroz prizmu frustracija najviše crkvene hijerarhije zbog gotovo polustoljetnog velikoga raskola¹⁷, oslabljenog papinstva i ratovima razjedinjene Italije, koja je očajnički tražila snažno vodstvo, nego kroz njegove seksualne i kriminalne vještine. Treba uzeti u obzir i vremenski okvir u kojem su Borgie živjele: Kolumbo je tada otkrio novi svijet, da Vinci i Michelangelo stvaraju svoja remek djela, Vasco da Gama putuje oko svijeta, Kopernik misli o kretanju planeta. Međutim, Aleksandrovo zanemarivanje duhovnoga naslijeđa Crkve, između ostalog, pridonijelo je još jednom raspolu unutar Katoličke Crkve, tj. razvitku protestantizma.

LITERATURA

August FRANZEN, *Pregled povijesti Crkve*, Zagreb, 1993.

Louis GOTTSCHALK, *Historija čovječanstva. Kulturni i naučni razvoj*, sv. 4., knj. 2., Temelji modernoga svijeta: 1300.-1775. (važniji vjerski događaji 1500.-1775.; Politička i društvena misao 1300.-1775.), Zagreb, 1974.

Povijest, knj. 8. Humanizam i renesansa, doba otkrića, Zagreb 2007.

Petar POŽAR, *Tajna povijest rimskih papa*, Split, 2000.

Dragoljub ŽIVOJINOVIĆ, *Uspon Evrope 1450.-1789.*, Novi Sad, 1985.

17 Veliki raskol (1378.-1417.) unutar Katoličke Crkve je kriza papinstva nakon «Avignonskog progonstva», za vrijeme kojega su u pojedinim razdobljima bila i trojica papa.

Paula Kaulić:

ALEKSANDAR VI.

Summary

Rodrigo Lenzol y Borya (Borgia), pope Alexander VI was one of the most controversial popes of the renaissance. He was born in Játiva, Spain on January 1, 1431, and died in Rome on August 18, 1503. He was a product of an incestuous relationship between Joanna de Borja and Alfons de Borjia who was the first Spanish pope under the name of Callixtus III. He finished law studies in Bologne but became a soldier later in life. Shortly after becoming the pope, Callixtus III called for him, after which Rodrigo resigned from the army and joined the church's ranks. With such a high patronage he achieved a brilliant ecclesiastical career in the church. He soon became the bishop of Valencia. At the age of 25, Callixtus III named him the vice-chancellor of the Church and a cardinal, after which he set his sights on the throne of St. Peter. After the death of Innocent VIII (1484 - 1492) he ascended to the throne of St. Peter as Pope Alexander VI (1492 – 1503) and became the 212th pope. He achieved that with the help of simony, by buying the necessary votes from the cardinals who were loyal to material interests. Alexander had four children with Rosa Vannoza dei Cattanei: Giovanni, Cesare, Lucrezia and Gioffre. To add, he was attributed a various number of children before he became the pope, from four to nine, but he only recognized these four as his own. Pope Alexander VI turned popedom into a lucrative business for himself as well as his family. He wanted to unite Italy under the direct command of his family at all costs. He supported his son Cesare in his campaigns and his basic diplomatic skill were the pragmatic marriages of his daughter Lucrezia. The name of Alexander VI is remembered as a name of a fornicator and a man who would stop at nothing, quite the opposite of what his position should represent. Maybe the stories of Alexander VI are grossly exaggerated, but they depict how low the moral standards which were supposed to represent the ruler of Catholic Church sank.